

Selam 41022

Hannam

Kültür ve Folklor Dergisi

ARALIK
1979

9

Harran

Kültür ve Folklor Dergisi

SAHİBİ

A. Fehmi APAYDIN

MESUL MUDURU

AV. Osman Nuri MIZRAKÇI

YAYIN SEKRETERİ

Mustafa Kemal APAYDIN

YAYIN KURULU

S. Adil GİRAY

M. Emin ERGİN

I. Halil ÇELİK

M. Adil OYMAK

ARALIK 1979

SAYI : 9

*

Gönderilen yazılar basılışın basılmasın geri verilmeyecektir.

Derginizdeki yazı ve resimler
Kaynak gösterilerek alınabilir.

FİATI : 15 TL.

ABONE : Yıllık 150 TL.

Satış Merkezi : HARRAN Kitabevi
İdare Merkezi : Beyaz Sok. Be-
yaz Pasaj — URFA

YAZISMA ADRESİ : P.K. 44 - URFA

DİZGİ VE BASKI

GÜNEYDOĞU

MATBAASI

TLF: 37 97

URFA

Dergimizin araştırma ve çalışma sahnesini kültür, sanat ve folklor olarak belirlemiştik. Sahamızla ilgili yarımımız da her eleştiriye açıktır. Ve bundan memnun oluruz. Böylece daha güzelle varmak mümkün olur, kanaatindeyiz.

Aşağıdaki mektubu yayımlamayı bu bakımdan görev bildik.

Saygılarımızla

Harran

Harran Üzerine

Bu inceleme - eleştiri yazısını; uzun zamandır yapılmayan yapmak, sekizinci sayısından sonra üzerine bazı şeyler söylemeli olacak hale gelen HARRAN'ı bir başka yerde değil de, bizzat kendisinin içinde eleştirmek için tıpkı gerçekleştirmeye çalıştığım bir çaba sonucunda yazmaya karar verdim...

11 Nisan 1979 Tarihinde Kültür ve Folklor Dergisi olarak yayın hayatına başlayan HARRAN öyle anlaşılıyor ki, Urfa'da yayım süresi en uzun olan bir dergi olacaktır.

Bu kesin yargumuzu (Bazı aksaklılar görülmesine rağmen) HARRAN'ın sekizinci sayısına kadar gelişti, bu gelişteki kararlılıkları, azim ve gayretleri ile izlediğimiz Yayın ve Yönetim Kadrosu daha da pekiştirmektedir.

Şurasını açıklıkla belirtmek gereklidir ki, HARRAN'ın çıktıığı ilk günden beşinci (Hatta altıncı) sayısının okuyucularına ulaştırıldığı güne kadar hemen herkes bu Derginin de daha önceleri gibi yolun yarısında (en geç altı ayda) tükeneceğini, en azından muhtevasını bozulacağını sanıyordu. Bunun sebebi de daha önce çıkarılan bir çok derginin (bilhassa HARRAN'ın çıkıştı sırasında kapanan ve yolun yarısında kalan ANZILHA'nın) bekleneni vermemesi ve yayın sürelerinin çok az oluşu idi.

Oysa HARRAN hem beşinci - altıncı sayılarını başarı ile okuyucularına sundu; hem de özellikle beşinci sayısını ile beraber muhtevasını daha da zenginleştirerek, kendi kendisine olumlu bir rota tayin edip, düzenli olarak yayımına devam edeceğini ve bunda da başarılı olacağı intibârı verdi bizlere...

Belki HARRAN'ı yayına hazırlayanlar ve onu yönetenler bile yolun yarısından sonra bu denli olumlu bir çizigide olacakları, bütün karamsarlıklarını silip, Urfa'da yerleşmiş olan «Bu tip dergilerin ömürleri kısa, sonları önceden belidir.» hükmünü geçersiz kılacaklarını (başa iken) tahmin edememişlerdir.

Şurasında kesinlikle bilinmemelidir ki, HARRAN'ın sekizinci sayısına ulaşması hâlâ kolay olmamıştır.

Kültür seviyesi (Potansiyeli) şimdije kadar pozitivleşmeye doğru yönlendirilememiş bir kent'de çok kısıt imkânlarla Kültür ve Folklor Dergisi çıkarmak ve bu derginin yayılmasına başarılı bir performans göstermek ullaşması çok güç bir şey olsa gerektir.

—HARRAN'ları sırf bu noktadaki başarılarından dolayı gönülden kutlamak gerekiyor.

HARRAN'ın, bu yayın süresinin uzunluğu ve olgunlaşmaya doğru yönelişinin dışında eleştirilecek bir çok yönü vardır.

Once Urfa'da bulunan en üstün teknik imkânlardan yararlanılarak gerçek-

leştirilen baskı işlemlerinde Dergi Yönetimi Basimevi ile tam bir uyum içerisinde gitmemiştir. Derginin sekizinci sayısında bile rastlanan Entertip, Mürettip ve baskı hataları bu gerçeği açıklyla bizlere göstermektedir.

Derginin sayfa düzeni, yazıların üyumu, başlık seçimi ve yerleştirilmesi çizgi kısırlığı ve karmaşılığı, devam sayfasının düzensizliği, baştan beri sürelen tashih önemsenmezliği gibi bir çok konuya HARRAN'ın bu bölümdeki eleştirilecek yönleri olarak gösterebiliriz.

HARRAN son çıkan sekizinci sayısı ile beraber Folklor'da tam olmasa bile Kültür alanında bazı önemli adımlar atabilmiş ve bu yorden üstlendiği vazifeyi şimdîye kadarki görünümü ile başarmış sayılabilir. Bu şancımıza da Dergin'in giderek düzelmeyini ve bu düzelmeye de Kültürel konuların ağırlıklı oluşunu gözlemleyerek ulaşmış bulunuymruz.

HARRAN'ın asıl muhteva kısırlığı ve en büyük amaç yanlışlığı ise Folklor genelinde olmuştur.

Derginin bir bütün olarak incelediğimiz ilk sekiz sayısında Urfa Folklorunun ara kesitlerini oluşturan konulara önemle yer verildiği halde (Her nedense Folklorumuzun temelinin oluşturulan yapı taşlarından olan Urfa Musikisi ve Halk Oyunlarımız'a aynı derecede önem verilmemiştir.

Koskoca sekiz sayılık HARRAN'da Musikî konusunda sadece üç yazı yer almıştır. Bulardan ilk bir Usta ile yapı-

jan kısa bir söyleyişi, ikincisi bir Halk Çalıları yazısı, sonuncusu ise Halil Biner'in anlaşılması zor bir yakınıma yazısıdır.

İncelemeye tabi tuttuğumuz ilk sekiz sayıda Halk Oyunlarımız'a at hiç bir yazıya yer verilmemiştir.

Aşında HARRAN'ın Kültür ve Folklor'da (Hassas) dengeli bir yayın politikası izlemesi, biliyorsa Folklor'da ne yaptığı, işe nereden ve nasıl başladığını, okuyucusuna öncelik'e vermesi gereken konuları ve Folklor bütünü çok iyi tesbit etmesi bilmesi, daha sonra bunları sistemli bir şekilde okuyucularına aktarması gerekmektedir.

Urfâ'da Halk Oyunlarımız ve Müzik alanlarında yararlanılacak kaynak ve bu kaynaklardan elde edilecek temel bilgiler ışığında yapılacak çalışmaların sayısı bir hayli kabariktır.

Ayrıca HARRAN'ın basım ve yayından çok yayına hazırlaşındaki karmaşıklik ile dağıtımındaki organizle bozukluğu onun daha geniş kitlelere ulaşamaması hazırlayan nedenler olağan görülmektedir.

Şu anda Urfâ'da bulunup da HARRAN'da bir derginin çıkışlarından haber bile olmayan bir çok kimse vardır.

Okuyucu oması, HARRAN'la ilgilenmese, hatta hatta HARRAN'ın çıkışlığını ve başarı ile sekitizinci sayısına ulaştığını bilmesi gereklidir?

Okuyucusu HARRAN'ın kısa zaman da şimdilik gereksiz sayılabilecek bazı çalışmaları bir kenara bırakıp, öze düşün esasi atılımları gerçekleştirmesini istemekte ve beklemektedir. (Haklı olaryk

Yine HARRAN'ıagma hazırlayan ve onu yönetenler ile okuyucular arasındaki diyalog kopukluğu da gözle görülebilir niteliktedir.

HARRAN için çalışanların şimdije kadar yapa - yanlış - kalımları ve yayın sorumluluğunu paylaşabileceğini taze kanın, yeni güçlerin bulunamaması bu diyalog kopukluğunu göstermeye yete sanırmam...

Dileğimiz HARRAN'ıların bizim gözlemleyebildiğimiz bu gerçekler ışığında gerekli gördüklerini düzenlemeleri en kısa zamanda uygulama alanına koymalarıdır.

HARRAN Urfâ için gereklidir. En azından bu kesin tesbit bütün Urfâ'ya (Urfâ'lara en gerekli bir biçimde anlatımlı ve kabul ettirilmelidir.

Ancak bunlar yapıldıktan sonra bir Kültür ve Folklor Dergisinin Urfâ ve Urfâ'lı açısından değerlendirilmesi yapılabilir ve HARRAN'ın ne ölçüde kabul gördüğü tartışılmabilir.

Yazımı HARRAN okuyucusuna ve tüm Urfâ'lara bir çağrı yaparak bitirmek istiyorum;

«Yüreğinde Urfâ Folklor ve Kültürünün yeniden dirilişinin özümüşü taşıyan, Urfâ Folklor ve Kültürüne doruklaşmasını ve hak ettiği yere ulaşmasını arzuayan herkes HARRAN'a kucak açmalı, onun yüküne omuz vermelii mutlaka ama mutlaka HARRAN'a ilgilenmelidir.»

Sevgi ve Saygılarımla...

Osmen GÜZELGÖZ

Araştırmalar

Birecik Şairleri : 3

LAZIP

—I—

Cemil Cahit Güzellbey

Giriş :

Adı Abdülkadir Diriöz, 1945 - 1945 yılı
arasında Birecik'te tanındım. O zaman Belediye muhasebecisi idi. Bir gün Belediye başkanını ziyaret için gittiğim sırada tanışmıştık. Yanından ayrıldıktan sonra kültürüm, sair bir kişi olduğunu söylediler. Bundan sonra yolda görünce hal hatırlar sorusurdum. İlginç bir kimseydi yolda sağına soluna bakmaz, kimse ile ilgilenmez, adımlarını biraz uzunca atarak yürürdü. Ağır, aşağı perdeden, bir Osmanlı efendisi gibi konuşurdu. Bana olan iltifatı, Cumhuriyet savcısı bulundan çok; şiirle uğraştığını edebi yata hevesli, Gaziantep dergi ve gazetelerinde yazıları yayımlanan bir kimse olmadan ötürü idi. Bir kaç kez Fırat kenarında ayak üstü sohbetimiz olmuştu.

Birecik şairler hakkında araştırma yapmağa başladığım zaman bilgisinden yararlandım. Kendisinin de hal tercumesi ve yapıtları istediğim zaman «kolay kolay» deye geçistirirdi. Çekingen, davranışmasında alectak gönüllülüğü sebepti. Birgün içinde 20 şili bulunan bir tomar kağıt yolladı. Özel ar-

şivimde 10 parçası yazılı üç kağıt daha var. Bunu kimden ve ne zaman aldığıni hatırlayamıyorum. Ancak her iki kağıttaki yazılar, kendi el yazılarıdır.

Zaman zaman Birecik şairleri hakkında araştırmalarımı sonuçlandırmak amacıyla kaleme sarılıyorum, ya bunlardan birini yazıp yayınıyorum, ya da bir engele çarpıp kahyordum. Şiirlerinin bir bölümü elinde, fakat hal tercumesi bulunmayan Lazip'i de ele aldım. Bu maksatla Kuleli Askeri Lisesinde öğrenci bulunan oğlu sayın Haydar Diriöz'e mektup yazdım, yanıt gelmedi. Sonra okuldan ayrıldığını sapladım. Daha sonra Milli Eğitim Müsteşarı Yardımcısı olduğumu öğrendim. Bir mektupta bu adresine yazdım. Yine karşılık alamadım. Bir süre önce Gaziantep'te kent içi otobüste ikin, Birecikli bir tanık ile konuşurken Lazip'ten de söz açarak oğlunun yanıt vermediğinden yakındım. Karşındaki önce gülüdü, sonra yanındaki bir hanım göstererek (Lazip'in kızı) dedi. Hemen orada tamşarak durumu bir de ona anlattım. Bunu üzerine babasının hal tercumesini yollayacağımı vaddetti. Gerçekten de gönderdi. İşte aşağıdaki satırları kendi bildiklerimi de ekleyerek hazırladım. Lazip'in kızı Zerin Anteplioğlu'da babası gibi ozandır.

Yaşamı :

1888 yılında Birecik'in Cumhuriyet mahallesinde doğdu. Babası Taşçıoğlu soyundan Haydar, anne adı İsim'dir. 33 yaşında iken İstanbul'a gittikten sonra Birecik'te görevli bulunan Yüzbaşı Halit Bey'in kızı Hayriye Hanımla evlenmiştir, bu evlilikten Haydar, Zerrin ve Bedia adlarında üç oğlu olmuştur. Haydar Diriöz, Ayasofya müzesi asistanlığı, edebiyat öğretmenliği yapmış, MİH Eğitmenlik Bakanlığı Müşteşar yardımcılığı yapmıştır.

Yüzbaşı Halit Bey bir ara Gaziantep Cezaevi müdürü görevini yürütmüştür. (Baba Halit) adıyla unlenmiştir.

Abdulkadir Diriöz, bir süre mahalle okuluna gittikten sonra öğrenimini kendi kendine çalışarak elde etmiştir. Şairlerinden Osmanlı kültürüne iyi bilenlerden birisi olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bahai inanışındır. (Bahailik için bk. Enver Behnan Şapolyo, Mezhep ve Tarikatlar Tarihi sayfa : 436) Arapçaya hâkkiyle vakıftı.

Abdulkadir Diriöz bir süre Urfa'da Sunmatar, Yaylak, Harran bölgelerinde Bucak müdürlüğü, Urfa ili köy bistroşu şölliği yapmıştır. Son görevi Birecik Belediye saymanlığıdır. Buradan emekli olmuştur. Emekli Olduktan sonra Ankara'da oğlunun yanında kalarak 21.Kasım 1963 yılında burada ölmüştür.

Abdulkadir Diriöz'ün kişiliğindeki en önemli özellik, Bahai inanışı bulunmaktadır. Bahailik'e 28 yaşında iken girmiştir. Bu nedenle bir aralık gizli dernek kurma suçuya hakkında kovuşturulmuş, Adana'da ya-

pılan yargılama sonunda beraat etmişdir.

Şairin, Türkiye'deki Bahailik hakkında bir çok araştırma vardır.

Yapıtları :

Abdulkadir Diriöz Bahailik hakkında yazılmış yapıtların bir bölümünü Türkçeye çevirmiştir. Bu konuda saptayabildiğimiz yapıtları sunlardır :

1 - Ahmet Hamdi adında biri tarafından Arapça olarak yazılan (Tibyan-i Burhan) adlı bir ciltlik yapıldı ve çevirisidir.

2 - (Doktor İslamat)ın (Ikinci Devir) adını taşıyan kitabının

3 - (İkan) Kur'an ayetleriyle Bahailigin açıklanması,

4 - (Muvaafazat Çevirisi) Bu yapıtı ünlü Bahailerden Abdülbâna Abbas'ın Duyayıda Bahailere verdiği konferanslarıdır. Çeşitli konuları, Hazreti İsa'nın dünyaya ikinci gelişî ile ilgili olarak yöneltilen soruları kapsar. İngilizce de basılmıştır.

5 - (Birecik Bahailik Tarihi) bu yapıtı basılmamıştır. Oğlu Haydar Diriöz'de saklıdır.

Devam edecek

Şiir

ÇOL

Ramazan Tunç

Susadım yarab; kalbim duracak bu sahra
Binamın çamuru mu yugrulmuş beladan

Karşuma ne çıktıysa sibr ve şrap gördüm
Nasib olmayacak mı su içmek bir vahadan

Bir tuşaf çalkantıda darmadağın insanlık
Bir haber bekliyorum kaçip giden Leyla'dan

Sorma kible neresi maddeye dönük yüzler
Ne aşk, ne fazilet, ne şiir üstün paradan

Gerçek olan bir şeyvar bu kavrık çölde ölüm
Eskimeyen işte bu, günübirlik davadan

Ufuk aşırı gözler doymak nedir bilmeler
Birer boş kurutatudur duyduğum her kafadan

Bakmayın güldüğüm içe dönük pınarım
Bir gizli şikayetir dem vurdugum safadan

Ramazan artık müjde beklemeye gölgelerden
Rahmana gidersin bir gün elbet bu dünyada

URFA'DA ÇOCUK OYUNLARI

Mehmet ÇİNİ

MİNİ MİNİ HAVUÇ

Bu oyun genellikle küçük yaştaki (1 - 5) çocukların güldürmek için oynanan bir çeşit oyundur. Evin çok ağlayan çocuğunu güleürmek veya eğen dirmek için bir büyük, çocuğun elini açanın avucunun içini kendî şahadet parmagının ucuya ovalıyarak aşağıda ki tekerlemeyi söyleyerek çocuğun parmaklarını tek tek kapatır.

«Ooooo, ooo...

Minî Minî Havuç,

Biruze bir kuş kondu

Bu tuttu, Bu kesti,

Bu bışirdı, Bu yidi,

Bu karşısından geldi»

Hani biye, Hanı biye, Hanı biye diyerek çocuğun boynunu kıldıklamaya başlar. Böylece çocuk gülmeye başlar. Bu oyuna alışan küçük çocuklar devamlı bu oyunu oynamak isterler.

KALA KALA

Bu oyunda anne, baba veya evin başka bir büyüğü yere sırt üstü yatar ayaklarının çocuğun koltuk altlarına koynarak ellerinden tutarak «KALA KA-

LA KALA..» diyerek havaya kaldırıp indirir. Çocuk bu hareketler karşısında heyacanlanıp gülmeye başlar. Evde bu oyuna alışan çocuklar havada iken ellerini açarak bazı akrobatik haremeler yaparlar.

EL EL ÜSTÜNDE:

Bu oyunu oynayacak olan çocuklar arasında bir ebe seçerler. Ebe sırt üstü yere eğilerek yatar. Diğerleri de ellerini yumruklar (Yumruk) ederek üst üste koyarlar ve hep bir ağızdan

«EL el üstünde

Ej kemerin üstünde

Kimin eli en üstte?»

diyerek ebeden hangi oyuncunun elinin en üstte olduğunu sorar. Ebe de bir oyuncunun adını söyleş. Eğer bildiyse o çocuk ebe olur. Oyun böylelikle devam eder.

GELDİ GÜLDÜ:

Ağlayan küçük çocukların eğlindirmek için büyük, parmaklarının ucu nu yerde çocuğa doğru yürüterek «Geldi Güldü, Geldi Güldü, Gidi, Gidi, Gidi» diyerek çocuğu güldürmeye çalışır.

DELEME ÇALMA HURP OYNAMA :

Mahalij çocuk oyununda «deleme çalmak» olarak bilinen bu oyuna batıda «Topaç Çevirme» adı verilir. Urfa'daki bu oyun batıdan çok farklı olarak oynanır. Çocuklar deleme ile bir çok oyunu zevkle oynarlar. Bu oyunu oynayan çocukların yaş ortalamaları 5 - 17 arasındadır.

Genellikle bahar ayları deleme çalmak mevsimidir. Urfa'da deleme ile oynanan oyunlar büyük maharet ve beceri ister. Deleme çevrilirken pas kaldırma, atıp çekme yapma, ahıtmak çok heyacanlı ve zevklidir. Hareketli, kıvraklık, çabukluk en belirgin özellikleridir.

Hurp Oynaması : Bu oyunu oynayaçak olan oyuncular toplanır. Ebeyi bellilemek için her oyuncu delemeyi çatıraç yerden pas kaldırımıya başlarılar. Pası yerden kaldırılamayan ebe olur. Delemesini yere yatar. (Pas : Yerde çalınan delemeyi iple yukarıya doğru çekerek avuç içine alma) Yerde 1 - 2 karış boynuda bir daire çizilir. Yereyatan deleme bu dairenin içine konur. Oyuncular yerden kaç pas kaldırıacaklarsa anlaşırlar. Herkes sırayla elindeki demeye ipi sararak (Urfa'da bu iple delemeyi ipi denir. Kalınca bir sicimdir.) Yerde yatan delemeye hızla vurmaya başlarlar. İsabet etten pas kaldırılmaz. Hurp vuramayan oyuncular yerde dönen de-

inemyle kararlaştırılan pası kaldırılmaya çağırlırlar. Pası kaldırılamayan delemesini yere yatar.

İddialı oyunlarda deleme kırımacasına Hurp oynanır. Bazen delemeler yerde yatan deleme vurulan Hurplarla değil deşik olur. Bu oyunlarda 10 - 20 paslı olarak oynanır. Deleme çalınırken ahitma yapma ve atıp çekme yepme da büyük maharet isteyen bir oyundur. Atıp Çekme : Delemeye ip iyi sarıldık tan sonra yere paralel olarak ileri doğru atılarak tekrar geri çekilir. Gelen deleme avuç içine alınarak avuçta çalınmasına çalışılır.

Ahitma : Avuç içinde çalınan delemeyi iple yere kadar çalınır vaziyette atılıp tekrar avuç içine alınmasıdır.

Deleme çalınırken verdcn 50 - 60 pas kaldırabile neocuklara rastlanır. Bu işi yapan genç ve yaşlılarda vardır. «Çirtikle» çalınan deleme ile 30 - 40 pas kaldırılan maharetli eller vardır.

HURP : Yerdeki delemeye (Topaç) başka bir oyuncunun elindeki deleme ile çalınır şekilde vurmasıdır. Eğer atan deleme yerdekine degerse çivinin degidi yere bir «Hurp işledi» denir.

ÇIRTİKLE ÇALMA : Delemeyi ipsiz iki parmak ucu ile çalmaktır.

Urfa'dan Derlenmiş Atasözleri

III

Asıl Söyler

M. Emin Beyazgül

Ali Kazzaz

Ergin Okur

- 154 - Dabbah sevdığı postı yerden yere çarpar
- 155 - Dadanannan (1) kudiran birdir
- 156 - Dadanannan kudiranaya cara yohitir
- 157 - Dam yihüldimi, siyan da altında kalır
- 158 - Dar günün ömri(2) kissadır.
- 159 - Daryerdeyimek yimahtan, geniş yerde dayah
yimah evyidir,
- 160 - Daş daştın sökesidir (3)
- 161 - Daş yerinde ağırdır
- 162 - Datlı datlı yimağın, acı acc kusmağı oltır
- 163 - Datlı sözülamı(4) deliginden çihadır
- 164 - Deli ağlamaz, divana gülmmez
- 165 - Deli erlanmaz (5), schebj (6) 'erlanır.
- 166 - Deli deliyi görende degenegini sahlar
- 167 - Delidir, malidir
- 168 - Delidiğinden,usağ (7) oyindan 'ecizmez (8)
- 169 - Deli geçi (9) deli oğlağı oltır
- 170 - Delikli bencib yerde kalmaz
- 171 - Delikli demir yerde kalmaz.
- 172 - Deliler çeşit çeşit : Zır deli, zurzır deli, hin -
zyr (10) deli...
- 173 - Delinen gelme yola, başıya getirir bela
- 174 - Delinin maligözünün öğinde gerek
- 175 - Delinin nar yimeside deli, kar yimesi de
- 176 - Delinin tayı kılmağı (11) da deli, sayıtlamayı
da deli...
- 177 - Deli sevilir densiz sevilmez
- 178 - Dellaj ola, eşsegü itine (12)
- 179 - Demirden korhan trene binmez
- 180 - Demiş : Kızım siye taht mı verim beht mi
verim? , Demiş : «Babo beht ver, taht gendi gen -
dine gelir.»
- 181 - Dengiz (13) it yalamalıtan mirdar olmaz
- 182 - Densiz sıfatından (15) baykuş veran bekler
- 184 - Dervişin fikri nese (16) zikri odtır
- 185 - Dev'e çomçe (17) nen suvarılmaz.
- 186 - Devenin derisi eşsege yük oltır
- 188 - Deviv (19) almah kolay, satmah zordır
- 189 - Deviye tiken (20) lazımsa, boynunu uzatsın
- 190 - Dirnah seladan, saç celadan uzanır.
- 191 - Dil dediği malamat (21) çümcesidir (22)

- 192 - Dilençi bî olsa, adam sekernen besler
 193 - Dilençimin namı alçah, geliratı üskektir (23)
 194 - Dilin gemigi yohtır
 195 - Dil rehet, baş selamaq
 196 - Dinsizinhakkundan imansız gelir
 197 - Direk dibinden çürtür
 198 - Diş görmah, yuhidan (24) soyra (dir)
 199 - Dışı it kuyriğini sallamassa, erkeg it arha -
 sından gelmez
 200 - Dogru kuyrık (25), kalmach korıh
 201 - Dorgi divar yihiłmaz, ergi kaçar kurtılmaz
 202 - Dorgi divaryihiłmaz, egri kaçar kurtılmaz
 203 - Dostlıh dağca, hissap kilça (dir)
 204 - Dost malını düşman kimin yimeli
 205 - Dost malını düşman kimin yimemeli
 206 - Düğün ağardır, karagün karardır
 207 - Düğün iki gişye, nofımuş deli konşıya
 208 - Dünya malı dünyada kalır
 209 - Düşenin dostı olmaz
 210 - Düşenin dostı olmaz cehteyle (26) düşünemäge
 211 - Düşmez kahma zbi Al'ah
 212 - Ecels gelen it, camı divarma.....er.
 213 - Ehmanın parası biter, elin malı bitmez
 214 - Ekillar mezzata çihmiş herkez eklini begenmiş
 215 - Ekillar mezzata çihmiş herkez eklini begen-
 miş, kimse şansını istememiş,
 216 - Ekih düşinene çig (27) deli oğlını everir
 217 - Ekmegi ekmekçiye ver, bi ekmek de ziyada ver
 218 - Ekmegin böyüğü hamurın çoğandan olır
 219 - Ekmek bulamış (28) yimaşa atnan gidiy
 mağa.
 220 - Ekmekçiye ekmekçiye ver, bi ekmek de ziya -
 da ver.
 221 - Ekrab elmez ekrabının (29) ettiğimi
 222 - El atına binen tez ener
 223 - Eldeki tavuh, eldeki kazdan evyidir
 224 - Elde bulunur, beg le bulunmaz
 225 - El Eli vahar, el de döner üzü (30) vahar
 226 - Ehnenen yapan başman çeker
 227 - El ne yidi demez, ne geydi der.

DEVAMIVAR

- 1 - Dadananla 2 - Omri 3 - Sökeceğidir 4 - Yi-
 lam 5 - Utanmaz 6 - Sahibi 7 - Çocuk 8 - Bıkmaz
 9 - Keçi 10 - Hinzar 11 - Oturduğu yerde uyukla-
 mak - 12 - Kaybola vitine 13 - Deniz 14 - Aşermek
 15 - Yüzünden 16 - Ne ise 17 - Kepçe 18 - Kadar
 19 - Deveyi 20 - Diken 21 - Melâmet, ayıp kusur
 22 - Kepcesidir 23 - Yüksektir 24 - Uykudan 25 - Ya-
 zin görünen bir yıldız kümesi 26 - Azmet 27 - Ka-
 dur 28 - Bulamıyor 29 - Akrabanın 30 - Yüzü

ŞİİR

TERCİH BEND

Affer bizi rabbim ne sefil et ne de azdır,
Mânen fakiriz, maddeciğlik bizde marazdır.

Yoksullara yardım, hamîyet duygusu ölmüş,
Rüşvetle laiz halkı ezen gizli cihazdır.

Geçmez, «ça'lışanlar kazanır» mantığı bizde,
Bir lokmayı hakketmeye binbir çaba azdır.

Toplumu yönetenler, çoğu hırsız ve de arsız,
Arsızlara, tüm aklıların tükriğü farzıdır.

Turfanda yetişmiş şu kadar milyonerin de
Geçmişler; basbelli haramhâc hilebazdır.

Mertlik de cömertlik de umulmaz egoistten
Vernişse tavuk, bilki onun isteği kazdır.

Kalkmış, gelenekler, töreler gençliğe noImış?
Mânaça yücelmiş kişi, onlarca yobazdır.

Ruhsal bunalım genç kuşağın beynine dolmuş,
Boykotla grevler, köpüren kin ve garazdır.

Günlük hayatın aslanı olmuş pisinkalar.
Bir höt deyiversen, kalacak toz ve dalazdır.

Değmez ki bugün dünküne, hayr umma yarından
Halktan ümidi az, niyetim hakka niyazdır.

Affer bizi rabbim ne sefil et ne de azdır,
Mânen fakiriz maddeciğlik bizde marazdır.

Mahmut Şevket AKKAYA

URFA'M

URFA'M Sen bir cennetsin, güllerin var bağın var
Yem yeşil çimenlerin, mor sümhüllü dağın var

Ozanların yurdusun bülbüllerin yatağı
Çileli gönüllere şerefli otagın var

Tarihlere sağlamayan şanın var bu eihanda
Göklerde dalgalanan şerefli bayragın var

Tarihi besliğisin medeniyet kaynağı
Peygamberler uğrاغı mukaddes toprağın var

Edessa derler sana tarih seninle başlar
Harra'in var bilirim çok parlak bir çağın var

Ne mutlu biz şehirsin teslim olmadıysa yad'a
Fransız kurdugun gözülmek bir ağızın var

Mislin yok bu eihanda kabarsın tüm gururun
Misafire açılan şefkatlı kucağın var

Hep yollar sana gelir doyar kervansarayları
Her evde konuk için tutuşan oeağın var

Pınarları kaynaşır dereleri su dolu
Gölgerin var Aynzeliha mukaddes bahığın var

İ. Halil KIRIKÇI

ACABA AŞK MI YALAN

Maziden arta kalan, birer tatlı hatırla
Koyulsam anlatmaya, sığmaz iki satırı

Çırpmır yıldızlarını, sönmüş fersiz gözleri
Mehtab altında durur, aşkıñ henüz izler;

Dök ilen gözyaşları, denizlere karışır
Bazen küser sevgili, işve ile başısrı

İçindeki alevin doğar yanaktan alı
Çapkin çehir meltemi emer dudaktan bahı

Cıkardın pencereye, mutlak beni aradıñ
Sırma gibi saçını, rüzgar ile tarardım

Kıskanırıñ gökyüzü, suya düşen resmini
Hasretle anyorum, bugün bilsen ismini

Bakıyorum geçmişe, birşeyler var mı kalan
Yalancı degil UGUR, acıba aşk mı yalam.

Mahmut Yaşar UGUR

URFA'M BENİM

Lütfiye ÖCAL (KAVŞUT)

Bir silam vardır
Efsane'er diyarı
Garipler yatağıdır
Garipleri sinesinde
Özü gibi ağırlar
Yigitler otağıdır

Etrafı dumanlı dağlar
Öyle bir silam var benim
Gelen ağılar giden ağılar

Nice günler geçirmiş
Sinesinde Nemrut gibi
Bir zalime yer vermiş
Hem nice peygamberler, veliler
Barındırılmış yaşamış
Efsaneleşmiş o yüzden
Değerine değer katmış

Etrafı dumanlı dağlar
Öyle bir silam var benim
Gelen ağılar giden ağılar

Görünüşte sadedir
Derin bir ummandır o
Ben şair değilim
Duygularım içimde
Kağıda geçemedim
Urfa'mı değerince
Anlattım diyemedim

Sevgisi yürek dağlar
Öyle bir silam var benim
Gelen ağılar giden ağılar

BURSA — 1979

URFA'DAN DERLENMİŞ MANİLER

M. Emin ERGİN

—206—

TESBİHİM AL MERCANDAN
KEHVE DOLDIR FINCANDAN
SEVİSEN ESKERE SEV
BEN GEÇMİŞEM BI CANDAN

—213—

PEŞTİMAL UÇTI BAŞTAN
KIRPIK VAR UZUN KAŞTAN
O SENİY KARA GOZİY
AKLIMI ALDI BAŞTAN

—207—

BI HANDAN
KERVAN İŞLER BI HANDAN
KES ZULFIY HEDAC EYLE
KURTAT BENİ BI KANDAN

—214—

SÜRMEDENLİK KUMAŞTAN
GÖZLERİM DOLDI YAŞTAN
SENİ BENDEN AYIRAN
KÖYNEK GEYSİN ATAŞTAN

—208—

BI DAĞIN ARHASINDAN
ÖLDÜM YAR SEVDASINDAN
BİLEYDİM AYRILIH VAR
GİDERDIM ARHASINDAN

—215—

DAĞDAN ENMİM DÜZE BEN
TİKEN OLDIM GOZE BEN
DAR YERİZ GENİŞ OLSIN
DAHA GELMEM SİZE BEN

—209—

HER AYINDAN
HER YILIN HER AYINDAN
GÜNDE Bİ KERPIÇ DUŞER
ÖMRUMÜN SARAYINDAN

—216—

KEMEND ATTİM DALA BEN
DÜŞDIM HALDAN HALA BEN
ÇOP YİĞDIM YUVA YAPTİM
UCURMADIM BALA BEN

—210—

KAŞLARI MILDİR OĞLAN
GEL BENİ GÜLDÜR OĞLAN
KOVUMÜZ Bİ DEGİLSE
GOYNUMÜZ BİRDİR OĞLAN

—217—

KALADAN ENEREM BEN
ÇAĞIRSAY DENEREM BEN
DERDİDEN KIRBIT OLDIM
UFÜRSEY YANARAM BEN

—211—

TELİSTE HURMAMISAN
GERGEFTE SİRMAMISAN
BEN BİRDƏ AH ÇEKİYEM
SEN ORDA DUYMIMISAN

—218—

URFALIYAM AGAM BEN
HER DERDE ORTAGAM BEN
SELAM EDİN YARIMA
ÖLMEMİŞEM SAGAM BEN

—212—

KIRINFİLSЕН DARÇINSAN
KIZ SEN BENİM HERCİMSEN
İSTEREM ALIM KAÇIM
NIKEH DÜŞMEZ BACIMSAN

—219—

KULEDEN
SES GELİYOR KULEDEN
O KAŞ O GÖZ DEGİLMİ
BENİ SIYE KUL EDEN

—220—

Bİ AY DOĞAR MEŞEDEN
YARIM ÇİHTİ KOŞEDEN
RENGİNİ GÜLDEN ALMIŞ
KOHUSUN MENEVŞEDEN

—228—

YAR İÇERDEN
AÇ BARGIM YAR İÇERDEN
GOZUM KAPIDA KALDI
ÇİHMADI YAR İÇERDEN

—221—

AYRILDIM YUSUFUMDAN
KARIMDAN KİSIBİMDEN
ELİMİ NEYE VURSAM
O GİDER NESİBİMDEN

—229—

AYRILDIM ÖZLERİDEN
O ŞİRİN SÖZLERİNDEN
BİLEYDIM AYRILIH VAR
ÖPERDIM GÖZLERİNDEN

—222—

SU AHAR GUL KOKUNDEN
İÇMEM KÖPUGUNDEN
CELLAT BOYNUMU VURSA
GEÇEMEM SEVDİGİMDEN

—230—

GÜL MEMEYDEN
GUL KOHAR GUL MEMEYDEN
EMLİK KUZU OI AYDIM
EMEYDIM GUL MEMEYDEN

—223—

GÖZELDEN
DOYMAH OLMAZ GOZELDEN
EL İÇİN AĞLANIRSA
ÜSTE GİDER GÖZ ELDEN

—231—

GİDEREM ELİYİZDEN
KURTULIM DİLİYİZDEN
YEŞİL BAŞ ORDEK OLSAM
SU İÇMEM GÖLİYİZDEN

—224—

YARA BENDEN
OH SENDEN YARA BENDEN
YOLÇI YOLIYA KURBAN
SELAM ET YARA BEDEN

—232—

REHEN EKTİM GORESEN
SU VERDİM GÖGERESEN
MEKTUP BENİM DİLİMDEN
DURMIYASAN GELESEN

—225—

SU ÇİHAR SU ÇİMENDEN
MEVLAM BENİ AFFETSE
KİM SORAR SUÇU BENDEN

—233—

AYRILDIM MEHEMETTEN
İÇERİM DOLI DERTTEN
BEN SENDEN VAZGEÇMEZDİM
EMİR ÇİHTİ DEVLETEN

—226—

Bİ DAĞIN TUDU BENDEN
GETMEZ AŞK ODI BENDEN
GÖRDİ YARAM SAGALMAZ
TEBİB EL YUDU BENDEN

—234—

GİDİN BULUTLAR GİDİN
YARIMA SELAM EDİN
YARIM ŞİRİN YUHUDA
YUHUSUN HERAM EDİN

—227—

AYRILDIM GÜLÜM SENDEN
SAÇI SÜMBÜLÜM SENDEN
ARIYA DAĞLAR GİRDİ
KESİLDİ YOLIM SENDEN

—235—

ODA YANSIN
OD DUŞŞUN ODA YANSIN
ETİMİ KEBAB EYLE
CİGERİM O DA YANSIN

Urfa'dan Derlenmiş Halk Hikayeleri : 4

ŞEME'DAN

—1—

Musannifin Biri

Evvel zaman içinde, harbil saman içinde deve deHalken, eşsek hembaiken, ben babamı ibesigini tingir mingir sal İyken, babam düdü besikten, anam gözükü eşikten. Gel zaman, get zaman vur aşağı, tur yuharı vahit zatnanında bi padşah varmı. Bi padşahın üç kızı varmış. Büyüğünün adı Hecce sultan, ortancasının adı Eşse Sultan, küçüğüne adı da Emre sultanmış. Gelgele lim Hecce sultanın gelinnih yaşı gelmiş geçmiş. Eşse sultanın gelinnih yaşı tamam olmuş, Emre sultanın gelinnih yaşı ha geldi, ha geleceah, feketimki üçi de helaā bekâr. Vezirler bi bee olmaz, gi dah padşaha kızlarının helini bele degil bele deye aymadah demişler. Divanı kurmuşlar, padşahı da divana davet etmişler. Padşah divana gelmiş, baş terefe o tirmış, «Herdır işallah, ne sebepten bini buriya çağırdayız.» demiş. Başvezir, hal mesele bele bele deye padşaha kızı jannım evlenmah vahitinin geçtiğini söylemiş. Padşah «Heklisiz, hekhsiz amma nasi edah, ben bi memekete sağ ol dihça padşah kızlarına gişi ariy dedirtmem, gelin bina bi yol bulah» deyiy. Az düşiniler, çög düşiniler, sonunda vezirlerden birian ekltna bi yıl geliy. «Ben buldum padşahım» deyiy. Padşah «Söle bahim, kızlarımı layih midir buldigi?» deye sorry.

O da, «Padşahım, kızlarıny eline si vadân gece bi altından top verirsen, kızları dama çihar, bi topı atarlar, top

hangi eve düşerse kızlarıy o eve gelin e dersen» deye çogap vrir. Bi çarapadşa hin eklinâ yatmış. «Tamam eynim bele edah» deye savışmış getmiş.

Gece olmış, padşah büyük kızı Hecce sultan'ı yanına çağırılmış, eline bi altından top vermiş. «Kızımı dama çah, bu altından topı at, bi topı nerîye atarsay o eve gelin gidecahsan» demiş. Kızdır, dama çahmış, topı fırkatmış, top getmiş böök bi eve düşmiş. Sebbeh olimış, padşahı, kızının cehezini düzmi şbuh çasını bağlatmış, ikindi vahit kızı o eve gelin göndermiş. Kızdır, evin kapısını açmış, içeri girmiş, büyük bi ev? Ne ses var ne seda. Bütün evi gezmiş, deş etmiş bi Alah'ın kuhna rasgelmemiş. He ev çög gözde seray kimin amma, kız kimisi görmiyene çig, hüflenmiş, bi kaba girmiş. Kapı arhasından maldanlamış, korhisindan sebbehe çig tik otirmış, buhçasını koştığının altına almiş, babası evine gelmiş. «Ben bi daha o eve getmem» demiş. Babası kızının eline bi iş vermiş, ondan vazgeçmiş.

Bi sefer sıra ortanca kiza gelir. Padşah genni gennine der ki, «Büyük kızımı sessiz sedasız, sır sıtar gönderdim kederi kapandı. Bi naki birezim şenlik olsın.» Devrişi gün dellallar çigrimiş, ortanca kizi Eşse sultan'ın

altın topı bı gece atacağım millete eşit tırmış. Eşse sultan gece olmuş, altından topı almış, dama çiğmiş, gözini yummuş, «Bismillah» deye topı fırlatmış, top getmiş, gene cyni eve düşmiş. Padşah «ya sabı ya Allah» deye kızını kederini üstine gondermiş. Kızı getirmiş cehizmen, buhçastının cyni eve birahup getmişler. Kızdır, evde fırıldanmış dolanmış, o da evde bı Allah'ın kulma ras gelmemiş. Ev böyük olmagına böyük gözze olmasına gözzel. Feketün ki içinde ne in var, ne cın var. Eşse sultan da höflenmiş. Bi çardağa çiğmiş getirdiği eşyaların içinden birezin çerez, kavurga filan çihatmış yimis. Ahşam olmuş. Eşse sultan kapısını kılıcmış.

Kırılı bı meket bulır, meketin üstüne çiğ, sebbche çig düe eder. Sebbe hı zor eder, kahar cehezini buluçsun top lar,babası evine gider. O da böyük bacısı kamin, yimin bıllalı eder, «Ben o eve bi daha getmem» der. Padşahın bi ortanca kızın kederine üregi yanar ouan da ejine bi iş verir, ondan da vazgeçer.

Hindi sura küçük kiza gelir. Hazırlıklarını yaparlar, ahşam olır, Emme sultan'ın e-

line topı verilir, kız dama çiğ, a'tın dan topı fırıldır, top gene cyni eve düşer. Padşah haber alır, bi daha attırır der. Kız bi daha atar, gene cyni eve düşer. Padşah : «Madam ki eledir, bi da getsin, kederini gorsun» der. Emme sultan ağlar sizlər gotmem der, gidemem der, feket o da bahar ki başka yoh yoh, beçara boyınıñ hiker, kederine katlanır Böylür, sandih getittirir, içine paradır, hisürdir, geyecahtır, viyecahtır, doldurır Soyna bi böyük sandih daha getittirir O nında içine yatagımı, vorganını, pilimi pirtimi koyar. Bi sandıhları gottrin o e ve birahun der. Işı ağırdan alır, üç beş gün ayağını sürüklər. Sonunda Emme sultanı geydirip, bağıyip kederine yoçı edeller. Aparıp evine koyallar. Birezim nesihet felan birahup gelir. Kız kahar etrafına bahar fırıldanır, dolanır, bahar ki kimse yohtır. Kaba girir, sandığını açar hajisini çihadır, serir, yatagımı serir, as habını değiştirir, kabını kacagini çadır, ocağunu yandırır, aş bisirir, kaşşaq döşirir, kismetini yir, yatagına girer, due simi eder yalar.

Devamı var

URFA AĞZI SÖZLÜĞÜ

M. Emin ERGIN

EVSMAH : Bulguru bir tepside akta-
rarak kepeğini ayırmak.

EYE : Sahip, muzahir (Sehepsiz eyesiz
kaldım tabirinde)

EYVAN : Avlulu evlerde iki çardak (Bu
keimeye bakınız) veya oda arasında o-
turmağa mahsus üstü kapalı yazlık.

EYİ : İyi

EZVEHLİ : Yorucu, cefali, eziyetli olma

FE'EL : Erkek işi (Bak : Eme'e)

FAK : Kapan, tuzak (Kurnak mastası
yle kullanılır)

FANIS : Fener

FEKETİMKİ : Geç gelelimki

FELHEN : Kırmızı toprak (taşsız)

FERİK : Piliçlik devresinde (tavuk)

FERMANA : Entarının üzerine gryilen
aba şeklärind eko-suz kadın giysisi,
«Kara çadırın kızı
Fermanası kırmızı
Gah geyer gah sallanır
Hep kırat belimizi»

FEŞELLEH : Meyvesi yenilen bir çiçek
çeşidi.

FETİR : İyi yetişmemiş, mayası gelme-
miş ham (üzüm)

FETTİR : Mayalamamış (Hamur)
«Hamurında fettiri»

FETLEMAH : Atılmış pamukları egr-
mek

FINDIGI KİRİŞAN : Mantar ilaçı

FIRDOLAYI : Çepeçevre

FIRFIR : Firıldak

FIRTANA : Fırtına

FIŞKI : Eşek tersi

FITA : Peştimal

FIS : İçi boş, olgunlaşmamış (Meyve -
sebze)

FIZİL : Fitneci (adam)

FIRENGİ : Kılıç

«Akşam olur firengiler vuruşur
Kardıyanlar önlümüze kurulur
Anam beni ziyaretten yoruşur»

FIRENGİLE : Kılıtle

FIRENK : Domates

FIRENSUYU : Salça

FIREZ : 1 - Biçilmiş hububat tarlası ,
2 - Ağac ve çiçek sürgünleri
Uy rezine rezine
Buğdayın firazene
Gelin bi zilgit çalah
Kızların Kerezine

FİRİK : 1 - Sararmış buğdayın ateşle
kavrularak yenmesi 2 . Taze meyve
(turfanda)

FİRKEDE : Çengelli igne

Fışne : Vişne

FİT VERMAH : Koğulmak, tahrık et-
mek

GAH : Eşya veya bir yerin kenarı 2 -
Bazen

GEBRE : Hayvana kaşağı çalındıktan
sonra sürülen sert bez

GEDEMEC : Eşiklik, pabuçluk (Gere-
meç de denir) (Bak : Etebe)

GEÇİ : Keçi

GELBERİ : Ateş çekmege mahsus, ıcu demirli ağaç.

GELİN BACE : Amca veya dayı karısına hitap şekli.

Kifte başının tacı

Ayran onun İaci

Tez yuğur gelin bacı

Ister canım çıkışlıcı

GELİN BOĞAN : Hayvanların malsalarında bulunan yuvarlak ve kaygan kırkardak.

GEMİK : Kemik (Bak: Sümük)

GEMİRMAH : Kemirmek

GENE : 1 - Tekrar, 2 - Hayvanların kamını emen, tahta kurusunda nübüyük bir böcek

Ahşamlar oldı gene
Çırılar yandı gene
Ay üzüm ceylan gözüm
Akıma düşdü gene

GENDİ : Kendi
«Her ot gendi kökünde biter»

GERDAN ÇALIH : Gerdanlık

GERDEK : Zıraf

GERMEC : Çamaşır ipi

GERNEŞMAH : Gerinmek

GES (Yıkamak Filiyle) : Çamaşır yıkamak (Gesyaha : Çamaşır yaha)

«Gesten kahan tokkacı,
hamamından çihan curunu yudar»

GET : Gitmek

GEZEGEN : Çok gezen, her kapının i-pini çeken.

GEZENEK : Taraça

GEZİ : İpek ve iplikle karışık kareli kumaş

GİDİŞMAH : Kaşınmak
«Geçi gidişirse çobanın ekmegini yer»

GIJJİK : Darmadağın, taramamış (saç)

GIL : Aile, familya eki (Ahmet gil ve saire)

.....gilde erik var
Tumanında delik var
.....biye erik ver
Siye bi metelik var

GİLİL : Bir nevi misir

GIŞİ : Koca, zevce
«İşi tamı, dişi tamı, gişi tamı»

GİZZİK : Arının ignesi

GÖBELEK : Yenir bir nevi mantar

GÖGERMAH : 1 - Yeşermek, 2 - Küflenmek

Rehen ektim göresen
Su verdim gögeresen
Mektup benim dilimden
Durmuyasan gelesen

GÖN : Kösele, deri
«Gön yuha yerden delnir»

GÖTÜRE : Götürü (Bak : Kabala2

GÖTÜRGİ : Eşya taşıtmaya yuran ızzkere.

GÖYÜN : Gönu (Göyül de denir.)

Er daglar mavlı kaldı
Kuş uçtu yavrı kaldı
Anahtar ele geçmez
Gövniim bıhavı kaldı

GOZEMAH : Dekuma, çorabın yırtık ve sökügüne tamir etmek

GÖZZEL : Güzel

Urfaliyam ezelden
Göynüm geçmez gözze'den
Göynümün gözü çıhsın
Sevmiyeydim ezelden

GÖZELLİH : 1 - Güzellik, 2 - Mahalli çibarı, Urfa çibarı.

BOZOVA

Mustafa BILKAN

Tarihi ve Coğrafi durumu :

Urfa'ın mevcut sekiz ilçesinden biri olup, ilin 35 kilometre kuzey batısında düşen 1514 Km² yüz ölçümü, 1975 nüfus sayımına göre 5400 nüfuslu sulu, bağ ve bahçeli şirin bir ilçedir.

Köylerle birlikte toplam: 44043 nüfusludur, 79 muhtarlık, 93 mezrası vardır.

Merkezin olduğu yerin adı HOVEK dir. Denizden yüksekliği 530 metre olup nüfus yoğunluğu Km² ye 28 kişi düşer. Üç bucak (Merkez - Kanlıavşar - Yaylak) 77 köyde mevcuttur.

1930 yılında ilçe merkezi Yaylak'dan BOZOVA'ya nakledilmiştir. Arazisi hafif dalgalı, düzlik ve tepelik halinde olup, Hayvancılık ve ziraat ilçenin başlıca geçim kaynağıdır. Küçük ölçüde el sanatları yapılmaktadır. Göller Turist tek bir yerdır. İklimi yazları sıcak ve kurak kısımları soğuk ve yağışlıdır. Birincisine, biri sulama suyu sağlayan iki göl kaynağı mevcuttur. Yer yer serin kaynaklara rastlanır.

Tarihi :

Yüksek Mezopotamya'da tarihi höyüklerin yoğunluğu, Fırat nehrinin 20 Km. güneyinde bulunan

ASURLU'ların ASURANIANU ROMALI'ların ve ERMENİLERİN TORMENADA

ARAPLAR'ın - TELLHÜVEK

TÜRKMENLER'in YAYLAK ismini verdikleri BOZOVA bölgesi, orta çağda yaşayan insanların ticari ve iktisadi yön den müstahkem kalelerinden birisi idi. HALEP - SAMSAT - MALATYA arasında kışlık yolunu kapar ve korurdu.

Tarihte ilk defa Haçlı seferlerinden sonra ASURANIANU TORMENAPA olarak Berhebracus ve Michael Syurus gibi yazarlar tarafından zikredilmiştir.

NUH TUFANI'ndan sonra onun kavminden YASEF soyundan bir kısım insanlar buralara gelerek yerleşmişler, çobanlık ve çiftçilik yapmışlardır. YASEF'in soyundan gelenlere TÜRK KAVMI denir.

Milattan tahminen 400 sene evvel SEPTIMIUS SEVERUS tarafından Fırat nehri üzerine yaptırılan köprü ile ASUR ve BİZANS'ın bağlantısı kurulduğu, Asur ve Bizans devirlerine ait bazı kalıntıları daha ilk çağlarda ve orta çağ başlarında Fırat nehrinin burada bir hudut belgesi sınırlarını çizdiği göstermektedir.

ASURLULAR Milattan önce 2000 yılı ile 606 yılları arasında yaşamışlar ve 606 yıllarında PERS kralı Keyhüsrev bu devleti yokmuştur.

Bozova'yı Asurluların ilk defa kurduğum, veya daha önce var olan bu beldeye ASURCA isim olarak ASURANIAU ismi verildiği, Asurlular yıkıldıktan sonra Bozova Perslerin eline M.O. 606 da geçmiştir.

Persleri BÜYÜK MEKODONYA kralı İSKENDER M.O. 331 yılında yenip bütün Anadoluyu ele geçirince Bozova'da Makedonyalıların eline geçmiştir.

İskender ölünce Anadolu'yu paylaşan Makedonya generallerinden biri olan SELAVKOS, bu bölgeyi alır ve SELVKOSLAR DEVLETINI kurunca, Bozova'yı da devletinin hudutları içine alır.

Bu devletin içinde 237 yıl kalan Bozova M.O. 94 yılında ROMALI komutan POMPEYUS tarafından ele geçirilip topraklarına katar. Buraya TORMENAPA ismini verir. Daha sonra Roma krallığına bağlı olan bağımsız krallıklar ORSHENA krallığının eline geçip M.S. 244 yılına kadar bu krallığın içinde kalıyor. Roma imparatorluğunun son zamanlarında Halep Urfa Birecik, Samsat ve Malatya, arasında geçen akınlara göçlere, istilalara sahne olmuş bölge yakılıp yıkıldıktan sonra tarihten silinmiştir.

Roma imparatorluğunun M.S. 395 de ikiye ayrılp doğu kısımlarında Bizans devleti kurulunca Bozova'da Bizans devletinin hudutlarına dahil olmuştur.

Kumandan Heraklius buradan Urfa'ya giderek orayıda zaptetmiştir.

M.S. 640 yılında Urta'yı zapteden Hz. Ömer'in kumandanı Hz. Ebu Ubeyde İbni Cerrah tarafından İslam topraklarına katılmıştır. Daha sonra miladi 663 de Muaviye zamanında EMEVI'lerin miladi 750 yılında ABBASİLER'in hakimiyetine geçen Bozovanın ismi arapların hakimiyetinde TELLHÜVEK olarak değiştirilir. Sık sık istilalara ve akınlara sahne olan Bozova yıkılıp tahrip görmüş bu durum TÜRKMENLER'in Anadolu'ya gelişlerine kadar devam etmiştir. 1071 Malazgirt Zaferinden sonra bu bölge MALATYA DANİŞMENLERİ ANADOLU SELÇUKLULARI ve HAÇLIALAR arasında çekişme konusu oldu. HAÇLILAR 1098-1146 yılları arasında buralara hakim olmuşlardır.

MALİK EL MANSUR'un kuvvetleri Fırat'ı geçerek GERGER kalesine kadar olan yerleri ele geçirmiştir.

Miladi 1177 ekim ayının 25 inde KILIÇ ASLAN Malatya'dan Samsat'a kadar olan bölgeyi ele geçirdiği zaman TORMENADA kalesini de ihmal etmemiştir. Bundan sonra bir süre bu bölg

geyi MARDİN ARTUKLULARIN Elinde görürüz. Miladi 1226 yılında Samsat'a kadar sokulan ALAEDDİN KEYKUBAT'ı ve burada ÇARMELIK HANI'na kadar giderek burada iki gün kalmıştır. M. 1226 sultan bu bölgede topladığı önemli mikarda kuvvetle tekrar Samsat'a döndü. Miladi 1241 yılında BABARESUL ALLAH isyanı sırasında TORMENADA kalesi ve civarı isyançıları tarafından yakıldı ve yağma edildi.

Miladi 1389-1390 yılları arasında I. Beyazıt Mısır'a yaptığı seferde Malatya'dan Suriye'ye kadar yürümüştü. Bu bölgelerdeki yabancı beylikleri yıkıp süprüterek onların yerine Anadolu'ya gelen müslüman TÜRKLERİ (Türkmenleri) temelli yerleştirdi. XIV. Asırın başlarında TELLHÜVEK "YAYLAK" kalesi TIMUR'un saldırısına uğradı.

M. 1402 den 1516 yılına kadar devamlı olarak İRAN-OSMANLI MISIR MEMLUKİLLERİ İRAN SAFAVİLERİ'nin sonra MEMLUKLULARIN bilahare yine İRAN'ın eline geçmiştir. Nihayet 1516 yılında Mısır seferine çıkan YAVUZ SULTAN SELİM tarafından HUSREV PAŞA kumandasındaki gönderilen kuvvetlerin İRANLI HARI bozguna uğratmasıyla OSMANLI HARIN ELINE GEÇMIŞTİR. Bu suretle TELLHÜVEK 1516 yılından itibaren sınır rolini kaybetmiştir.

TELLHÜVEK Eviyya Çelebi Seyahatnamesinde 1671-1672 ismi Yaylak kalesi adı altında geçiyor. Demekki BAYEZİT tarafından buraya yerleştirilen TÜRKMENLER buranın adını o tarihlerde değiştirerek Türkçeaması: Yazın Türklerin sürüleri ile yayla olarak kadıkları havası çimeni suyu, otlaklı boj havası temiz yerlere denilen YAYLAK adını koymuşlardır. Eviyya Çelebi burası için şöyle der:

«Suruçtan battya ikinci saat gittik. Yaylak Kalesine geldik. Ahalisi Türk-menden oğup, bağlık, bahçelik bir kasa-ba döye»

bahsederler. Ve mamur olduğunu söyleyerek Demekki ta XVII. yüzyılda burası bir kasaba imiş.

YAYLAK bundan sonra kendi haline bırakılmış ve bunun neticesi olarak ancak kendi beylerinin emirlerini dinleyen Aşiretler yurdu olmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra kaza merkezi olmuş URFA'ye bağlanmıştır. İktisaden gelişmeye müsait olmayan Yaylak İlçe merkezi 1930 yılında BOZOVA ya taşınmıştır. Kendiside tekrar Nahiyeye olmuş halen bu nahiyeye bağlı 41 köy vardır.

BOZOVA KAZASI HUDUTLARI İÇİNDE BULUNAN TARIHI YERLER VE BUNLAR HAKKINDA AÇIKLAMALAR :

1-KARASUNGUR CAMII: Bozova kasabasından 20 km. batıya düşen YAYLAK BUCAGI merkezindedir. 1283 yılında Halep'te oturan Mistrilarnın valisi KARASUNGUR tarafından yaylak zaptedilip Telhüvek adını almasından sonra valisinin adına yaptırılmış bir camidir. XII. yüzyılın sonlarında yaptırılmıştır. Tarihi değere haizdir.

2-HÜSEYİN PAŞA CAMII: Bozova kazasının 30 Km. doğusunda bulunan KURUNCA köyünde olup, BAYAZIT 1. zamanında (ki buralar 1389-1390 yılları arasında osmanlı topraklarına katılmıştır.) Bu cami BAYAZIT 1.'in vezirlerinden HÜSEYİN PAŞA tarafından yaptırılmış değerli bir tarihi vardır.

3-YAYLAK KALESI: Yaylak bucak merkezindedir. Asurlular zamanında M.O. 2000-606 tarihleri arasında yaptırılan yığma tepe üzerindeki kale ROMA ERMEENI-MISIR-İRAN ve SELÇUK devirlerini görmüş tahrif edilerek günümüzde yığma bir tepe hafifte kalmıştır. Bugün hala tepenin güneye bakan cephesinde tepeye gömülü 2 adet büyük şarap küpü gözle görülebilir.

4. KIZIL KİLISE HARABELERİ: Bozova ilçesinin 15 Km. batısındadır. Roma Selçuk İslâm eserlerine rastlanır.

5-KIZILBURÇ HARABELERİ:

Bozova kasabasının 15 Km. güneyindedir. Eski bir kale kalıntıları vardır. Kale sınırlarının kuzeyinde de bir şehir harabesi görülmüştür. Bunlar Asur kalıntılarıdır.

6-KIZIL İN MAĞARALARI: Bozova kasabasının 27 Km. batısında ve Fırat nehrinin sağ-sol sahilini kaplayan büyük kayaların içindedirler. ASURLULAR zamanına ait oldukları tahmin edilen bu mağaralarda 28 oda olanlar da vardır.

7-IN BAŞI DEGIRMENİ: Bozova kasabasının 30 Km. batısında Karacören köy sınırları içerisinde yer almaktır. Fırat nehrinin soğuksa sahiline düşer. Büyüük bir kayaya oyularak çok tertipi ve sağlam teşkilatlı bir degirmendir. Bu degirmenin sağ altında kaynayan kuvvetli bir su ile dönmektedir. Görülmeye değer bu degirmen ASURLULAR zamanında önem kazanan taş oymacılığının en güzel örneklerindendir.

8-TÜLMEN HARABELERİ: Bozova ilçesinin zoku doğusunda ve Urfa ova asfaltının üzerindedir. Köyün kuzeyinde bulunan yığma tepenin üzerinde bir kale harabesi mevcuttur. Kalenin batıya bakan tek bir borusu kalmıştır. Aynı tepenin güneybatı eteğinde Osmanlılar zamanında yapılmış bir han ve bir kabristanın ABBASI stilinde eski bir kumbete rastlanır. Yığma tepe ve kale borusu ASURLULARA aittir.

9-ÇARMELİK HANI ve CAMII:

Bozova ilçesinin 50 Km. güneybatısındadır. ÇARMELİK'e Bozovadan Aligor (11 Nisan) köyüne giden stabilizeli yol dan gidilir. Hanın ve caminin kitabeleri yoktur. Rivaye'ye göre: Bu han ve cami yıkıldığında bunları tekrar inşa edecek miktarda o zamanki paradan yeterince Hanın bir kösesine gömülü bulunduğu kitabede yazılı bulunduğu bundan endişe eden bir Osmanlı Padişahı bu kitabı kazıtmıştır.

Başka bir rivayette : Tarihçiler bu Carmelik tepesindeki kalenin KISRALAR DAN (Eski Iran hükümdarlarından) 4 kardeş tarafından yapıldığını ve bu yüz den ÇARMELİK - DÖRT HÜKÜMDAR adını aldığı yazıyor. Evliya Çelebi Hanın 1671 - 1672 yıllarına kadar sağlam olduğunu söyler.

Diger Turistik Yerler :

1 — ÇATAK KÖPRÜSÜ : Bozova ilçesinin 3 Km. kuzey doğusuna düşer. Hüseyin Paşa camisiyle çağdaştır. 50 metre uzunlukta 5 gözülü bir taş köprüdür.

2 — SITTİKALE HAREBELERİ : Asur kralarından son Nemrut zamanında nkalma 360 sarıncı mevcut olup, Arapların 6 kale dedikleri (Sittî Kale) kale harebelerine rastlanır. Bozovanın güneydogusuna düşen son köydür. Tümen'den stabilizeli bir yolla 15 dakika da gidilir.

3 — MESİRE YERLERİ : Dikili (Lider) adası: Bozovanın 30 Km. kuzeyinde Fırat içinde kalın bir adadır. Balık avlanır. Tarihi mezarlар ve höyük görülmeye değerdir.

4 — GEÇİTBASI (Kantara) : Bozovanın 20 Km. kuzeyindedir. Yol stabilizedir. Tarihi Nemrut tepesine gidişir. Salla Fırat'tan Samsat'a geçilir.

5 — COL DERESİ : Bozovanın 45 Km. batısındadır. Tarihi bir şehir hasbesidir. En güzel taş oymacılığına, mağaralara burada rastlanır.

6 — TÜRBE VE ZİYARETLERDEN BAZILARI :

a— KAPLAN DEDE ZİYARETİ : Ufra - Bozova asfaltının üzerinde olup 800 metre yükseklikte bir dağının tepesindedir. 7 ziyaret yeri vardır. Adaklar burada kesilir, havası çok güzeldir. Hayvan hastalıkları için bura gidilir.

b— HASAN KÖLE TÜRBESİ : Bozovanın 10 Km. güneyindedir. Bir mağara içinde iki türbedir. Bakıcı yoktur. Yel ve romatizmalılar götürülür. Buraya atan zatin; Şeyh Müslim'i Suruci'nin kolesi HASAN olduğu söylenir ve güya Şeyh Müslüm: «Bana yetişemiyen hastalar Hasan köleye gelsinler» demiştir. Kılçık köyündedir. Yol patikadır. Birlikte adak bulğur götürülür yemek pişirilir.

c— KEPİRCE : Bozovanın 15 Km. batısında olup, Kepirce köyündedir. Yel için gidilen bir ziyarettir. Gidenlerin şifa gördüklerini çevre halkı söyler.

ç— ÇAKMAK ZİYARETİ : Bozovanın 15 Km. doğusundadır. Hayvan hastıkları için gidilir. Adaklar adanır. Kapla - Ali Dede ziyaretleri ile çağdaştır. Bunların hepsiinde birer İslam cengaverinin yaptığı kuvvetli rivayetler arasındaır.

d— SÜT PINARI : Bozovanın 40 Km. batısında olup, Karababa dağı yamacındadır. Bir incir ağacı kökünde bulunan bu su kaynağının sütü bulunmamış emzikli kadınlar götürülür. Birlikte kaynamış buğday götürülük (Hedik) pınarının etrafına serpilir, suyundan içilir iki rekat namaz kılınır dua ve dilekte bulunur.

